Інституція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений) упродовж 2024 року активно працювала над захистом прав людини і громадянина. В умовах воєнного стану акцентом у захисті прав були процеси, пов'язані з поверненням наших громадян, які опинилися на території РФ чи на тимчасово окупованих територіях (далі – ТОТ) України, дотриманням прав постраждалих внаслідок війни, дітей, військовослужбовців, а також забезпечення прав військовозобов'язаних у процесі мобілізації.

Частина звернень до Уповноваженого 2024 року стосувалася ймовірних порушень прав громадян під час мобілізаційних процесів. Найбільш поширені випадки порушення прав: незаконне обмеження свободи пересування під час затримання, неправомірне застосування сили групами оповіщення, призов на військову службу осіб, які не підлягають призову, недопуск адвокатів і навіть працівників Секретаріату Уповноваженого до приміщення ТЦК та СП та ін. За кожним випадком неправомірного недопуску до приміщення ТЦК та СП проти відповідальних осіб відкрито кримінальне або дисциплінарне провадження. Зазначені процеси є чутливими, особливо в публічному просторі. Секретаріат докладно аналізував кожний виявлений випадок ймовірних порушень, у разі їх підтвердження вживав невідкладні заходи реагування. Варто зауважити, що основний засіб реагування Уповноваженого на порушення прав людини – саме юридичне втручання, а не медійне реагування на кожний окремий випадок.

На жаль, 2024 року суттєво збільшилася кількість позасудових страт українських військовополонених російською армією. Офіс Генпрокурора України провадить розслідування кримінальних проваджень, пов’язаних із розстрілами 177 українських військовополонених, 109 з яких страчено 2024 року. Ці дії є порушенням Женевських конвенцій і кваліфіковано як міжнародний злочин. Після кожного відомого випадку страт Уповноважений звертався до ООН і МКЧХ для фіксації цих порушень.

Системною є практика застосування РФ тортур і неналежних умов утримання до українських громадян у неволі. Це підтверджує і голова Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні Даніель Белль, яка зазначила, що 95% військовополонених зазнали тортур у російському полоні.

За 2024 рік державним органам влади за сприяння Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими вдалося провести 11 обмінів, у межах яких додому повернулося 1358 військовополонених і незаконно утримуваних цивільних. На кожному обміні присутні працівники Секретаріату Уповноваженого, які фіксують, у якому стані повертаються наші воїни додому, опитують і збирають свідчення про умови утримання та поводження з військовополоненими. Це здійснюють для встановлення порушень норм МГП Росією щодо українських полонених і цивільних осіб.

У межах реалізації взаємних гуманітарних місій впродовж 2024 року вдалося здійснити взаємний обмін 1000 листів від військовополонених і 1500 листів від родичів до полонених. Напередодні Різдва передано 1500 пакунків із теплим одягом та іншими потрібними речами.

Секретаріат Уповноваженого систематично організовує зустрічі з родичами військовополонених і зниклих безвісти. Спілкування допомагає сім’ям отримати важливу інформацію, а органам влади – чути про проблеми, з якими стикаються родини. Упродовж 2024 року організовано 284 таких зустрічей, в яких взяло участь більше 20 тис. осіб. До однієї

з них долучився Головний Омбудсман Туреччини Шериф Малкоч. Разом із турецькою стороною здійснено моніторинговий візит у табір утримання російських військовополонених на території України. Перебуваючи в установі, Шереф Малкоч пересвідчився, що російських військовополонених утримують відповідно до норм МГП. Аналогічний візит Головного Омбудсмана Туреччини мав би відбутися і на території РФ задля перевірки дотримання Росією Конвенцій щодо українських військовополонених, однак російська сторона досі його не організувала.

За 2024 рік українським державним структурам спільно з громадськими організаціями та міжнародними партнерами вдалося повернути 566 депортованих і примусово переміщених дітей із РФ і ТОТ України. Надійним посередником у питанні повернення дітей є Катар – за 2024 рік 40 українських дітей повернуто саме за сприяння Держави Катар. Задля просування співпраці та участі Держави Катар у питанні повернення українських дітей Уповноважений упродовж року здійснив три візити до Дохи, де здійснив низку зустрічей із Державним міністром з питань міжнародного співробітництва Катару Лолвою Аль-Хатер.

У Центрі захисту прав дитини, який функціонує в Києві з 2023 року за моделлю Барнахус, Секретаріат сприяє проведенню опитування дітей і координації органів державної влади для забезпечення найкращих інтересів дітей, які стали свідками та/або потерпілими внаслідок воєнних злочинів РФ, а також дітей, які постраждали або є свідками в кримінальних правопорушеннях. За 2024 рік опитано 140 дітей, яких було повернуто на підконтрольну Україні територію, і 55 дітей, постраждалих або свідків у кримінальних провадженнях.

Для інформування міжнародних партнерів, представників дипломатичного корпусу, медіа та громадськості про стратегічний вимір геноцидної політики РФ Уповноважений підготував Спеціальну доповідь «Переопилені. Системна російська політика знищення української ідентичності дітей». Цей документ презентовано не лише в Україні, а й за кордоном.

Питання повернення українських дітей, цивільних і військових, які були захоплені та перебувають на території РФ чи ТОТ України, обговорювалися на засіданнях робочої групи з реалізації Пункту 4 Формули миру Президента України за співголовування Канади та Норвегії. 2024 року відбулося шість засідань робочої групи, в яких взяв учать 61 представник іноземних дипломатичних місій і міжнародних організацій в Україні. Упродовж звітного періоду до засідань вперше долучилися такі країни: В'єтнам, Єгипет, Індонезія, Казахстан, Республіка Корея, Нова Зеландія та Чорногорія. Завдяки роботі співголів робочої групи Пункту 4 Формули миру 31 жовтня 2024 року відбулася Міністерська конференція з питань людського виміру Формули миру, де 53 країни підписали Монреальські зобов’язання.

2024 року російська армія продовжила окупацію сходу України, посилила обстріли цивільних об’єктів вздовж державного кордону з РФ. Через активні бойові дії посилилась обов’язкова евакуація населення з територій, прилеглих до лінії фронту, кількість громадян, змушених покинути свої домівки, збільшилася, а водночас і потреба у розміщенні ВПО.

Забезпечення права на придатне житло залишається проблемним питанням в умовах війни. Секретаріат Уповноваженого спільно з Кластером з питань управління та координації місцями компактного проживання ВПО розробив посібник «Як мають функціонувати місця тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб». [1] Документ виконує роль своєрідного довідника з оснащення та використання МТП, його розповсюджено серед

керівників та інших посадових осіб, відповідальних за облаштування та функціонування МТП.

Збройна агресія – це втрати для мільйонів людей і всієї Держави Україна. Важливий крок діяльності, спрямованої на захист прав людини і громадянина, – захист постраждалих від збройної агресії проти України. У цьому контексті йдеться і про майнову, і про немайнову шкоду.

Задля захисту тих, хто постраждав від війни, важливим кроком став запуск Міжнародного Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (RD4U). Це перший крок у формуванні міжнародного механізму компенсацій за завдані РФ збитки. Важливо, що 2024 року Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (RD4U), почав прийом заяв за категорією А3.1 «Пошкодження або знищення житлового нерухомого майна». Зі свого боку, Секретаріат Уповноваженого активно співпрацює з Реєстром збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (RD4U) в частині правопросвітницької роботи для постраждалих осіб.

В умовах збройної агресії РФ проти України одне з ключових завдань підтримки молоді, яка проживає на ТОТ України, – збереження зв'язків з українською системою освіти, зокрема забезпечення можливості здобувати освіту. Щоб визначити основні потреби вступників і поліпшити умови вступу, Секретаріат Уповноваженого здійснив опитування студентів і моніторинг діяльності освітніх центрів. Для поліпшення ситуації та інтеграції більшої кількості молоді з ТОТ до українського освітнього простору напрацьовано два аналітичні звіти, в яких визначено проблеми у цій сфері та надано рекомендації. Як результат роботи, за інформацією МОН України, 2024 року 11 325 дітей з ТОТ України стали студентами українських закладів вищої освіти. Для порівняння: 2023 року ця цифра становила 6516 осіб.

Умови сьогодення, зумовлені воєнними подіями, насамперед впливають на життя найуразливіших категорій населення. До такої категорії належать і люди, які є недієздатними або мають обмежену цивільну дієздатність. Для привернення уваги до питань захисту прав осіб, які перебувають у вразливому становищі, Уповноважений напрацював Спеціальну доповідь щодо стану дотримання соціальних та економічних прав повнолітніх осіб, які потребують опіки та піклування, в умовах дії правового режиму воєнного стану[2]. У доповіді не лише окреслено проблемні питання, а й вперше проаналізовано відповідність національного законодавства міжнародному у сфері захисту прав повнолітніх недієздатних осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена.

Забезпечення прав національних спільнот залишається однією із семи рекомендацій Європейської комісії Україні. Для кращого інформування міжнародних партнерів щодо ситуації із зазначеної тематики, Уповноважений підгоував Спеціальну доповідь щодо дотримання прав національних меншин (спільнот) і корінних народів в умовах збройної агресії РФ проти України[3]. Доповідь підготували за результатами моніторингових візитів і спільного дослідження Секретаріату та Ради Європи. Крім цього, у травні 2024 року разом з Омбудсманом Румунії Ренате Вебер здійснено спільні моніторингові візити на території України та Румунії щодо дотримання прав національних меншин (спільнот). У рамках візитів відвідано навчальні заклади та духовні установи, здійснено зустрічі з представниками національних меншин (спільнот) на території обох країн.

Російська агресія продовжує завдавати шкоди й релігійному розмаїттю України, перетворюючи храми на руїни, забороняючи віруючим збиратися для молитви та винищуючи цілі громади на тимчасово окупованих територіях. Крім цього, тривають необґрунтовані переслідування та арешти релігійних діячів, що підтверджується доповіддю Управління Верховного комісара з прав людини щодо ситуації в Україні за період з 1 вересня до 30 листопада 2024 року.[4] РФ цинічно використовує релігію як зброю – не лише фізично знищуючи храми, а й ведучи інформаційно-психологічну війну, маніпулюючи релігійними темами для розколу суспільства та дискредитації України.

2024 року вперше в Україні презентували рекомендації з права на приватність у розробці штучного інтелекту, підготовлені Секретаріатом Уповноваженого у співпраці з Міністерством цифрової трансформації України. Документ містить зрозумілі та практичні поради для компаній і державних установ, які допоможуть уникнути порушень прав людини.

2024 рік діяльності Уповноваженого в цифрах

Упродовж 2024 року до Уповноваженого надійшло **123 221 звернення,** із них **1509** – **колективних** (34 510 осіб) і **121 712** – **індивідуальних**. Варто зауважити, що кількість звернень до інституції зросла на 28,6% порівняно з попереднім роком (95 796 звернень упродовж 2023 року). Це пов’язано і з розвитком та розгалуженістю мережі представництв Уповноваженого в регіонах України, і з очікуванням на швидкий, ефективний і справедливий розгляд звернення та відновлення порушених прав. Більшість звернень до Уповноваженого надходить в усній формі з подальшою реєстрацією та опрацюванням структурними підрозділами. Динаміка збільшення відсотка усних звернень також пов’язана з розвитком роботи безоплатної гарячої лінії Уповноваженого й здійсненням просвітницьких та інформаційних кампаній, з інформуванням про канали зв’язку в разі порушення права навіть у найвіддаленіших куточках нашої країни. У письмовому вигляді до Уповноваженого надійшло 44,1% звернень.

Найчастіше до Уповноваженого звертаються жінки – 63.1%, звернення від чоловіків становлять 35,5%. У 1,4% випадків встановити стать заявника неможливо або заявник не хоче про це повідомляти.

Період	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Кількість звернень, що надійшли до Уповноваженого	**42 485**	**95 796**	**123 221**

Найпоширеніша категорія заявників – члени родин військовослужбовців, які звертаються в їхніх інтересах, а також члени сімей військовополонених і зниклих безвісти військовослужбовців (27,3% звернень порівняно з 2023 роком – 20,5%), кожне четверте звернення до Уповноваженого надходить від цієї категорії.

За 2024 рік Уповноважений отримав 488 звернень і запитів від народних депутатів України. До Уповноваженого надійшло також 25 звернень від дітей, від іноземців Секретаріат зареєстрував 291 звернення.

Найбільше Секретаріат Уповноваженого фіксує повідомлень про ймовірні порушення громадянських прав – у кожному другому зверненні. Із соціальних та економічних прав питання порушено в кожному шостому зверненні. У майже 7% звернень відсутня інформація про порушені права.

Упродовж 2024 року продовжувала роботу гаряча лінія Омбудсмана України, яка прийняла та опрацювала 65 204 звернення громадян. У 99% випадків (64 649 звернення) надано консультативно-довідкові роз'яснення, інші 595 звернень переспрямовано для докладного опрацювання в структурні підрозділи Секретаріату Уповноваженого. Гаряча лінія Омбудсмана України працює як професійний колцентр, фіксує всі усні звернення громадян і дає змогу опрацьовувати кожен вхідний дзвінок і надати фахову консультацію.

Як і в разі з письмовими зверненнями, на гарячу лінію надходить майже половина повідомлень, які стосуються реалізації громадянських прав (44,4% повідомлень). Четверта частина звернень у цій категорії – питання порушення прав військовослужбовців, перевищення повноважень посадовими особами – 6,2%, права на звернення – 3,7%. Усього заявники у зверненнях порушили **66 339** питань.

Упродовж 2024 року структурні підрозділи Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини **здійснили 3364 моніторингові візити** за різними напрямами діяльності Уповноваженого.

Для підвищення рівня якості під час підготовки нормативно-правових актів Уповноважений, користуючись своїм мандатом, опрацьовує проєкти законів і підзаконних НПА, готує пропозиції та зауваження й бере участь особисто або через своїх представників у засіданнях парламентських та урядових комітетів. Упродовж 2024 року структурні підрозділи Секретаріату Уповноваженого опрацювали **4012 позицій** до проєктів нормативно-правових актів.

Найбільшу кількість пропозицій підготовлено **у сфері регулювання та реалізації соціально-економічних прав громадян**. На цю категорію припадає майже половина всіх підготовлених пропозицій (**44,2%**), чимало їх готують у сфері забезпечення права на справедливий суд і процесуальних прав, питання прав у секторі оборони та прав ветеранів і військовослужбовців, полонених і членів їхніх родин.

За звітний період за зверненнями громадян **відкрито 4765 проваджень**, з них на 1 січня 2024 року **на опрацюванні** перебуває **1271 провадження**.

2024 року Уповноважений вніс два конституційні подання до Конституційного Суду України. Перше – щодо конституційності положень про надання та використання відпусток під час воєнного стану. Друге конституційне провадження – про визнання таким, що не відповідає Конституції України, положення ч. 2 ст. 8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 09.11.2023 № 3460-IX, що визначає розмір мінімальної заробітної плати, який застосовують як розрахункову величину для обчислення виплат за рішеннями суду, на рівні 1600 гривень. В обох випадках Конституційний Суд України перейшов до закритої частини пленарного засідання для ухвалення рішення.

Щодо стану виконання рекомендацій Уповноваженого за 2023 рік, то зі 151 рекомендації на

національному рівні: виконано – 42, виконано частково – 7, в процесі виконання – 62, не виконано – 36, втратили актуальність – 4. Щодо виконання рекомендацій регіонального рівня: виконано – 44, виконано частково – 1, в процесі виконання – 42, не виконано-2.

Євроінтеграція та міжнародна діяльність Уповноваженого

Попри триваючу збройну агресію РФ Україна продовжує роботу в напрямі євроінтеграції. З огляду на міжнародні стандарти, участь Уповноваженого як національної інституції з прав людини відіграє вагому роль в оцінці європейськими партнерами результатів двосторонніх переговорних зустрічей Україна – ЄС у рамках здійснення офіційного скринінгу законодавства України, якісного наповнення й майбутній оцінці результатів реалізації Дорожніх карт «Верховенство права» та «Функціонування демократичних інституцій», успішності щорічних засідань Діалогу з прав людини між Україною та ЄС, а також результативності роботи Підкомітету з питань юстиції, свободи та безпеки Комітету асоціації Україна – ЄС. **Враховуючи широкий мандат Уповноваженого та функції, які на нього покладені, участь Уповноваженого є наскрізною за всіма переговорними розділами кожного кластера в переговорному процесі та має важливе значення для адаптації законодавства України до права ЄС.**

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини бере участь у складі робочих груп щодо підготовки переговорних позицій України під час переговорів з Європейським Союзом щодо укладення Угоди про вступ України до Європейського Союзу за відповідними розділами переговорної рамки Євросоюзу: 1) з питань судової влади та основоположних прав; 2) юстиції, свободи та безпеки; 3) функціонування демократичних інституцій. Наразі триває робота в рамках процесу переговорів про вступ мірою відкриття наступних переговорних кластерів і розділів відповідно.

2024 рік став роком суттєвого розширення впливу Уповноваженого на роботу міжнародних глобальних і регіональних мереж та об'єднань національних інституцій з прав людини та омбудсманів. У січні 2024 року Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини вперше в історії інституції обрано до керівного органу міжнародного об'єднання омбудсманів – Ради директорів Європейського регіону Міжнародного інституту омбудсмана, найбільшого світового об'єднання більш як 200 омбудсманів з усього світу. А вже в жовтні 2024 року колеги обрали Уповноваженого членом правління Європейської мережі національних інституцій з прав людини (ENNHRI) та альтернативним членом Бюро Глобального альянсу національних інституцій з прав людини (GANHRI). Уповноважений взяв участь в ініціюванні приєднання України до Агенції ЄС з основоположних прав (European Union Agency for Fundamental Rights) в якості спостерігача, що сприятиме поглибленню нашої інтеграції до європейського правозахисного простору.

Важливим напрямом роботи Уповноваженого на міжнародній арені стало систематичне інформування колег про діяльність Уповноваженої з прав людини в РФ, робота якої

суперечить меті та цінностям національних інституцій з прав людини (НІПЛ). Зокрема в жовтні 2024 року після виступу Уповноваженого та низки колег на Генеральній асамблеї Асоціації омбудсманів Середземномор'я (АОМ) спільним рішенням члени АОМ виключили Уповноважену з прав людини в РФ зі своєї організації через невідповідність її роботи Статуту АОМ, що позбавило РФ майданчика для просування російських наративів та пропаганди в Середземноморському регіоні. Завдяки активній адвокаційній роботі Уповноваженого з міжнародними партнерами, яка тривала з 2022 року, Уповноважена з прав людини в РФ уже з листопада 2024 року позбавлена будь-якого статусу і більше не є національною інституцією з прав людини, як було вирішено Підкомітетом з акредитації Глобального альянсу національних інституцій з прав людини (SCA GANHRI) на його осінній сесії. У переліку 118 акредитованих національних інституцій з прав людини з усього світу GANHRI більше немає інституції держави-агресора, яка остаточно втратила будь-який статус і визнання серед національних інституцій з прав людини.

Упродовж 2024 року Уповноважений здійснив низку зустрічей з високопосадовцями інших країн, журналістами, взяв участь у трьох щорічних сесіях Ради ООН з прав людини та восьми інтерактивних діалогах у рамках сесій. Крім цього, подано пропозиції та зауваження до численних доповідей міжнародних організацій та їхніх різних мандатів, зокрема регулярні та тематичні доповіді Моніторингової місії з прав людини в Україні, Спеціальних доповідачів і Комітетів ООН, Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні, Ради Європи, Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, Московського механізму ОБСЄ та ін., які слугують авторитетним джерелом інформації щодо ситуації з правами людини в Україні.

Для привернення уваги міжнародної правозахисної спільноти до порушень прав людини в Україні в грудні 2024 року Секретаріат Уповноваженого спільно з Офісом Президента України, Міністерством закордонних справ України та партнерами здійснив щорічну міжнародну правозахисну конференцію до Дня прав людини «Десятиліття 2014-2024. Відвойовуючи права людини. Зберігаючи демократію», у якій взяли участь більш як 1000 учасників із України та усього світу, зокрема колеги зі США, Великої Британії, Данії, Естонії, Італії, Словаччини, Молдови, Чехії, Аргентини, а також керівники та представники високого рівня Агенції основоположних прав ЄС та ENNHRI.

Загалом участь у міжнародних заходах – запорука того, що голос України буде почуто на міжнародній арені, а порушення прав людини в Україні, зокрема внаслідок збройної агресії проти України, не зникне з міжнародного правозахисного порядку денного.

Регіональна та закордонна присутність Уповноваженого

Важлива умова ефективності діяльності Уповноваженого – розширення мережі Секретаріату Уповноваженого в областях України. 2024 року найбільше звернень надійшло з Дніпропетровської, Київської, Харківської, Львівської, Одеської, Вінницької, Полтавської та

інших областей. Специфіка звернень відрізняється залежно від регіону. В одних – багато ВПО, в інших це можуть бути питання дотримання прав національних спільнот.

Окрім розгляду звернень, співробітники в областях здійснюють моніторингові візити у заклади різного типу, правопросвітницькі заходи, беруть участь у нарадах і круглих столах із державними органами влади, правоохоронним сектором, громадськістю, реалізують різні проєкти. На регулярній основі команди регіональних представництв Уповноваженого також долучаються до роботи з родинами Захисників і Захисниць України, які опинилися в російському полоні або зникли безвісти.

Загалом наявність приймальні та команди працівників у кожній області гарантують швидке та своєчасне реагування на виявлені порушення. Крім того, це також виконання однієї з рекомендацій за результатами Оцінювання спроможності Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, що відбулося 2023 року за сприяння Європейської мережі національних інституцій з прав людини, Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй та Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини.

На момент написання щорічної доповіді в кожній області України призначено Представника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, працює регіональна команда. У семи областях – Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській Полтавській, Сумській, Чернівецькій – відкрито та функціонують Центри захисту прав людини. Це все стало можливо завдяки підтримці міжнародних і національних партнерів.

Один з унікальних прикладів роботи, коли окрема країна, у цьому разі Держава Естонія, обрала конкретну область – Житомирську та допомагає з її відновленням. Зокрема Центр захисту прав людини в Житомирі відремонтовано та обладнано коштом окремої програми уряду цієї країни, Естонським Центром міжнародного розвитку (ESTDEV). На відкриття простору особисто приїхав міністр закордонних справ Естонії. Наші партнери у відкриттях Центрів захисту прав людини також є: Управління Верховного комісара ООН у справах біженців – у Закарпатській, Івано-Франківській і Чернівецькій областях, Unicef – у Сумській області. У Запорізькій і Полтавській областях Центри відкрито за підтримки обласної влади.

Упродовж року розширилася мережа представництв Уповноваженого за кордоном. На кінець 2024 року вже у семи країнах Європи українці можуть звернутися до представників Уповноваженого для отримання консультацій і допомоги із захистом їхніх прав і свобод на території держав перебування. Представники Уповноваженого за кордоном уже працюють у Сполученому Королівстві Великої Британії і Північної Ірландії, Королівстві Іспанія, Королівстві Бельгія, Великому Герцогстві Люксембург, Республіці Польща, Словацькій Республіці та Республіці Молдова.

Основна функція представника Уповноваженого за кордоном – належне забезпечення прав і свобод громадян України в межах відповідної держави перебування. Для виконання цієї функції представник Уповноваженого за кордоном співпрацює з:

- національною інституцією з прав людини/інституцією омбудсмана відповідної держави;
- закордонними дипломатичними установами України у відповідній державі перебування;

- міжнародними неурядовими та донорськими організаціями з питань міжнародного співробітництва в галузі прав і свобод людини.

Посилення спроможності інституції Уповноваженого

У листопаді 2023 року здійснено зовнішню оцінку спроможності Уповноваженого, за результатами якої підготовлено звіт і надано відповідні рекомендації для посилення інституції. [5]

Серед ключових рекомендацій, наданих Уповноваженому, – розробка змін до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» для врахування Паризьких принципів ООН і Загальних зауважень Підкомітету з акредитації GANHRI. Ще 2023 року на базі Консультативної Ради Уповноваженого створено робочу групу для напрацювання змін до Закону. Відповідний проєкт Закону підготовлено 2023 року і представлено навесні 2024 року.

У межах розробки проєкту змін ENNHRI позитивно відзначило зусилля Уповноваженого щодо посилення інституції відповідно до міжнародних стандартів і передових практик НІПЛ через ініціювання роботи з розробки змін до нормативно-правових актів, котрі регулюють функціонування інституції. А також підтвердило, що напрацьовані зміни до законодавства, повністю враховують Паризькі принципи ООН і Загальні зауваження Підкомітету з акредитації GANHRI.

Серед ключових змін, запропонованих розробленим законопроєктом, – процедура висування на посаду Уповноваженого відповідатиме Паризьким і Венеційським принципам; посилення незалежності Уповноваженого (фінансові гарантії, гарантії доступу до інформації, доступу до місць несвободи та ін.); чітке визначення додаткових повноважень, пов’язаних із наслідками збройної агресії проти України (зокрема реалізація заходів щодо повернення українських громадян з території країни-агресорки) та ін.

Попри загалом схвальні відгуки щодо запропонованих законопроєктом змін, проєкт закону так і не був зареєстрований у парламенті 2024 року.

Одна з важливих умов незалежності Уповноваженого – достатнє фінансування інституції. За інформацією Міністерства фінансів України, серед 78 центральних органів влади Секретаріат Уповноваженого посідає 52 місце за рівнем фінансового забезпечення.[6]

Водночас за звітний період простежується суттєве збільшення навантаження на Секретаріат. Наприклад, упродовж 2024 року до Уповноваженого надійшло майже на 30% більше звернень, аніж за 2023 рік. Низький рівень фінансування інституції та системне збільшення навантаження на працівників створює плинність кадрів і негативно впливає на загальну спроможність Секретаріату Уповноваженого виконувати покладені функції.

Співпраця з організаціями громадянського суспільства та міжнародними партнерами

Важливий складник роботи інституції Уповноваженого та запорукою експертного підсилення Секретаріату – співпраця з громадським сектором і міжнародними організаціями.

Системна взаємодія з правозахисною спільнотою відбувається через засідання консультативно-дорадчих органів при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, де Уповноважений співголовує разом із представниками неурядового сектору. Експерти беруть участь не тільки в обговореннях актуальних проблем у сфері захисту прав людини, а й надають свої пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази.

Для забезпечення ширшої взаємодії з громадськістю в структурі Секретаріату при кожному з представників Уповноваженого створено Експертну раду, на якій обговорюють актуальні проблеми у сфері захисту прав людини та пошуки способів мінімізації негативних наслідків збройної агресії, яка спричинила масові порушення прав людини.

Крім роботи в Консультативних та Експертних радах, наявні різні формати співпраці, з-поміж яких: залучення громадських моніторів до відвідування місць несвободи та реалізації НПМ у форматі Омбудсман+; спільні з громадськими організаціями моніторингові візити у регіони; спільні інформаційні та просвітницькі кампанії, спільна участь у круглих столах, конференціях, презентаціях та інших видах публічних заходів; спільні навчальні та просвітницькі заходи та ін. Цей список не є вичерпним, адже експерти правозахисного середовища, представники громадських об'єднань можуть запропонувати форму співпраці для захисту прав людини або спільних інформаційних і просвітницьких кампаній.

Окреме місце в роботі інституції Уповноваженого посідає співпраця з міжнародними та національними партнерами. В умовах обмеженого фінансування саме завдяки підтримці партнерських організацій Секретаріат Уповноваженого має додаткові можливості для залучення експертів, здійснення моніторингових візитів, розвитку регіональної мережі, здійснення правопросвітницької роботи та посилення кадрового потенціалу Секретаріату. Висловлюємо велику подяку партнерам за підтримку Секретаріату Уповноваженого на шляху захисту прав людини в Україні!

[1] https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pamyatkamtp-web.pdf

[2] https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/C%D0%BF%D0%B5%D1%86%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8CWeb.pdf

[3] https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%A1%D0%BF%D0%B5%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C.pdf

[4] https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2024-12-31-pr41-ukraine-en.pdf

[5] Звіт за результатами оцінки спроможності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Листопад 2023. https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Final%20CA%20Report%20UA.pdf

[6] https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiN2NmNjU3MWYtYjk0Ni00Njc1LWFiNjAtM2ZmZmM4YjVjNDk1IiwidCI6IjAwZTQ4ZjNmLWNhNGEtNGRhNy1hM2EwLTc3MTlmYjI0NjIzOSIsImMiOjl9&pageName=ReportSection&language=uk&formatLocale=uk-UA